



Д.К. Черновол, Є.В. Пічкур, О.В. Дяченко,
А.О. Корвін-Піотровський, О.С. Кириленко

РЯТІВНІ РОБОТИ ПОБЛИЗУ с. БЕРНАШІВКА

The article is devoted to the rescue archeological research near Bernashivka village in the Dnister River Middle region. The condition of safety of the archeological monuments has been examined. Archaeological excavations were conducted at settlements Bernashivka I and Bernashivka II. It is necessary to provide rescue archeological excavations at several settlements in the nearest future.

Дністровською комплексною експедицією Інституту археології НАН України на замовлення ВАТ «Укргідропроєкт» протягом червня—липня 2009 р. здійснено розвідку вздовж берегової лінії буферного водосховища Дністровської ГАЕС на території Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл. та Сокирянського р-ну Чернівецької обл., а також розвідувальні роботи в охоронній зоні трипільських поселень Бернашівка I і II (Могилів-Подільський р-н Вінницької обл.).

Обстежено стан збереженості пам'яток у районі сіл Волошкове, Васильків, Ожеве Сокирянського р-ну Чернівецької обл. та сіл Бернашівка, Липчани, Козлів Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл.

Розвідки на території Сокирянського р-ну Чернівецької обл. Виявлено дві нові пам'ятки. Одна — поблизу с. Волошкове, на схід від центру села, відноситься до доби бронзи. Пам'ятка розміщується в заплаві правого берега Дністра, частково знищена під час будівництва захисної греблі вздовж річки. Площа вцілої частини близько 1200 м². Друга пам'ятка знаходиться на острові, на схід від с. Ожеве. Поселення відноситься до середнього Трипілля — етапу В/І. Залишки культурного шару виявлено лише в південній частині острова, вціліла частина поселення становить близько 120 × 40 м. Східна та центральна частини внаслідок постійних розмивів уже знаходяться під водою.

Також був обстежений стан збереженості відомих раніше різночасових пам'яток у межах означених населених пунктів.

На території Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл. проведено розвідувальні роботи поблизу сіл Бернашівка, Липчани і Козлів.

У районі с. Бернашівка встановлено, що при ритті котловану під акумулюючу ємність частково знищено ранньотрипільське поселення Бернашівка (Бернашівка I). Воно займає частину невисокого (до 9 м) пагорба лівого берега Дністра приблизно за 200 м нижче впадіння р. Жван. Площа поселення близько 1,5 га. Пам'ятка відкрита 1969 р. Середньодністровською експедицією Інституту археології АН УРСР. Стаціонарні розкопки на поселенні проводилися в 1972—1975 рр. під керівництвом В.Г. Збеновича. Тоді було досліджено рештки шести будівель і проведено геомагнітну зйомку поселення. Обробка здобутих матеріалів здійснювалася багатьма фахівцями. На сьогодні пам'ятка є найдавнішим з відомих трипільських поселень на території України.

В одній із стін котловану акумулюючої ємності чітко окреслювалися контури заглибленого об'єкта (житло або господарська яма) ранньотрипільського часу, насиченого значною кількістю матеріалу (кераміка, кістки великих та дрібних тварин, крем'яні та кістяні вироби, глиняна обмазка). Стіна котлована перетинала об'єкт по лінії південний схід—північний захід. Великої шкоди об'єкту завдали дії грабіжників, які частково вибрали матеріал. Після них залишився відвал з величезною кількістю археологічних матеріалів. Оскільки поселення руйнується внаслідок будівництва, проведено рятівні дослідження вказаного об'єкта. Для цього над ним та в прилеглий частині закладено розкоп площею 140 м².

Вціліла частина заглибленого об'єкта становить близько 8 м у діаметрі, площа — 32 м². Зруйнована грабіжниками частина утворює ви-

ямок. Ймовірно, що загальна площа об'єкта була до 50—60 м². Вкажемо, що в межах заповнення вже на незначній глибині зафіксовано неймовірно високу концентрацію знахідок.

У перетині контур заглиблення (зі сходу на захід) опускався спочатку під невеликим кутом, потім стрімко, майже під прямим кутом, йшов донизу і далі так само виходив наверх, утворюючи яму з крутими стінами. Контури заглиблення в плані і перетині чітко співпадають.

Заповнення вибрано квадратами 1,0 × 1,0 м з подальшим промиванням ґрунту, що для трипільських пам'яток було застосоване вперше. Після промивки ґрунту знайдено фрагменти антропоморфної пластики, дрібні кістяні голки та проколки, вкладні для мисливської зброї та їхні фрагменти (мікроліти), обвуглені зерна злаків, кістки птахів і риб, а також мідні вироби та їхні фрагменти. Деревне вугілля вилучалося за спеціальною методикою і було направлено до Оксфордської лабораторії на радіовуглецевий аналіз.

На глибині близько 0,5 м зафіксований завал глиняної обмазки, що плавно понижувалася з півдня на північ до глибини близько 0,7 м. Ймовірно, це залишки перекриття заглибленого об'єкта або обмазка наземної глинобитної будівлі, розташованої поряд.

Встановлено також, що під час спорудження захисної дамби вздовж лівого берега Дністра та правого берега р. Жван був зруйнований культурний шар пізньотрипільського поселення Бернашівка II, що й спричинило рятувальні роботи. Нагадаємо, що поселення розташоване на лівому березі Дністра, на північ від впадіння до нього р. Жван. За даними попередніх досліджень відомо, що площа поселення близько 4 га. У 1990-х рр. на ньому проводила дослідження Середньодністровська експедиція Інституту археології АН УРСР під керівництвом О.Г. Корвін-Піотровського.

Розкоп VII (продовжено нумерацію попередніх досліджень) закладено у південно-східному секторі вцілілої частини поселення — за 128 м на схід від захисної дамби лівого берега Дністра та за 211 м на південь від дороги Бернашівка—Новодністровськ. Площа розкопу 132 м². Досліджено два об'єкти у вигляді шарів перепаленої глини (залишки будівель), що отримали умовні назви «майданчики» 8 і 9. Відстань між ними близько 1 м.

«Майданчик» 8 мав прямокутну форму, 7,5 × 5,5 м, був орієнтований по лінії захід—схід із незначним відхиленням. Будівля мала два поверхи. Товщина платформи (перекриття між

поверхами) близько 0,1 м. Найкраще платформа збереглась у північній частині споруди. Верхній поверх був розділений простінком на два приміщення, приблизно однакових за розмірами (5,5 × 3,5 м). Фрагменти простінка виявлені у північній частині «майданчика». Із заходу він був примазаний до платформи. Середній шар його мав відбитки вертикальних прутів та плашок завширшки 0,03—0,04 м.

У східному приміщенні елементи інтер'єру, окрім фрагментів нівелюючої підмазки платформи, не виявлені. Втім, це може пояснюватися руйнацією внаслідок оранки і високими температурами під час горіння споруди.

У західному приміщенні, в південно-західному кутку, виявлено фрагменти бортика із глини з домішками полови. Висота його фрагментів 0,15 м, товщина біля основи 0,07 м, до верху він сходився на конус. Поверхня заглажена. Серед завалу фрагментів цієї конструкції знайдено уламки перегорілої зернотерки завтовшки близько 4 см. Не виключено, що борттик був складовою коритця, в яке була вмонтована зернотерка, як це відомо на інших пам'ятках трипільської культури. Окрім бортика, в приміщенні виявлено розвал округлої пласкої конструкції діаметром близько 0,5 м.

На другому поверсі споруди розвали посуду концентрувалися в західному приміщенні. Тут виявлено три маленькі мисочки, а також кілька розвалів великого столового посуду, шоломоподібні покришки, що знаходилися біля простінка та вздовж довгої північної сторони будівлі. У східному приміщенні виявлено розвали столового та кухонного посуду, що також концентрувалися біля простінка. Окрім того, значну концентрацію посуду відзначено біля східного краю споруди. Ближче до центру, східніше від розвалу зазначеної округлої конструкції, знаходилася ціла антропоморфна жіноча статуетка.

На першому поверсі деталі інтер'єру концентрувалися переважно з південної сторони. У південно-західному секторі була вимостка з глини без рослинної домішки у два шари. На північ від вимостки, на відстані близько 0,3—0,4 м, знаходився дугоподібний борттик, орієнтований по лінії захід—схід. Східний його край не зберігся.

У південно-східному кутку споруди виявлено ще одну вимостку з глини без рослинних домішок, розміри її збереженої частини 1,4 × 1,2 м. З північного боку зафіксовано фрагменти бортика, що простягався по лінії захід—схід. Втім, не вдалося встановити, чи обмежував він

вимостку з північної сторони, чи відносився до верхнього шару. Зі східного боку вимостки була яма завглибшки близько 0,2 м від рівня давнього горизонту. Вимостка плавно спускалася в яму та примикала до її західної стіни. З південно-східної сторони вимостки знайдена шоломоподібна покривка, перевернута догори, під якою було скупчення вохри.

У центральній частині споруди під шаром обмазки платформи виявлено велике скупчення фрагментів столового посуду — мисок і шоломоподібних покривок, а також дві цілі мисочки та окремі фрагменти великого столового посуду. Тут же знаходилася пласка зернотерка розмірами 0,3 × 0,4 м і камінь-розтирач.

На першому поверсі виявлено сім розвалів піфосів. Хоча їхні стінки знаходилися здебільшого в шарах завалу платформи, денця лишилися *in situ* на долівці першого поверху. Найкраще збереглися уламки піфоса в північно-східній частині будівлі, хоча один був у шарі платформи та поверх неї, а ще одна стінка та денце в південно-східній частині цього ж квадрата. Прямі стінки піфоса розширювалися від денця до вінець. Його висота була близько 70 см, діаметр денця близько 40—45 см. Ще два піфоси знаходилися північніше дугоподібного бортика вимостки. Два інші виявлені в центральній частині споруди. Ці чотири піфоси розміщені квадратом за 1 м один від одного. Між ними знайдено значну кількість глиняних з домішками полови невипалених відтяжок для

ткацького верстата. Діаметр найбільшої близько 20 см. Ще один піфос знаходився поблизу північного краю будівлі. Сьомий піфос згаданий вище в описі ями.

При дослідженні споруди 8 не виявлено характерних об'єктів на зразок печі чи вівтаря. Невеликі її розміри та значна кількість тарного посуду, можливо, вказують на господарське призначення.

За 1,8 м на північ від «майданчика» 8 залягав аморфний шар обмазки на площі 4 м² (рештки «майданчика» 9). При її дослідженні виявлено значну кількість розвалів та окремих фрагментів кераміки (грушоподібні горщики, миски і кубки). Знайдено також розвал кухонного горщика із залишками великих грудок вохри.

Рештки будівлі оточені з трьох боків необробленим камінням. Під «майданчиком» 9 знайдено ще один горизонт у вигляді кам'яної конструкції прямокутної форми, орієнтованої паралельно до «майданчика» 8, розміри 7 × 8 м. Деталі кам'яної конструкції найкраще збереглися в західній частині. Серед кам'яної кладки траплялися окремі фрагменти трипільської кухонної та столової кераміки.

В ході робіт встановлено, що виявлені та обстежені відомі пам'ятки руйнуються внаслідок будівельних робіт у зоні Дністровської ГАЕС і потребують негайного дослідження, оскільки в разі підняття води в Дністрі та продовження будівництва захисних споруд уздовж берегової лінії будуть повністю знищені.

